

دگر دیسی فضایی روستاهای ناحیه پیراشهری؛ مورد پژوهی: نایسر، شهر سنندج

مظفر صرافی - دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

ژیلا سجادی - دانشیار دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

حسن محمدیان مصمم - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
شیدا آزادی* - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری گرایش محیط زیست، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

Abstract]

Environmental pollution today has become a permanent image of metropolitan faces. The new look at problem solving is to move the activities towards virtual spaces in order to reduce the environmental problems in the context of the urbanization of the two regions and in the context of information technology. What follows is part of the achievement of the doctoral dissertation titled "city of two spaces" policy in sustainable environmental, economic and social development of metropolises. Case Study; Tehran Metropolis, and intends to examine the impact of diphasing on the sustainability of Tehran's development. The research question is: How does this trend affect Tehran's sustainable environmental development? Documentary and field studies (questionnaires) with soft analyze (SPSS) indicate that the development of activities in cyberspace could reduce vehicle traffic, reduce air and noise pollution, and increase the open and green spaces of the city.

Keywords: city of two spaces" policy, Sustainable Development, Environmental, Tehran

چکیده

آلودگی زیست محیطی امروزه به تصویر ماندگار چهره کلانشهرها تبدیل شده است. نگاه نوین حل مساله، سوق جریان فعالیتها به سمت فضاهای مجازی است تا در شرایط دوفضایی شدن شهری و در بستر فناوری اطلاعات، بتوان کاهش مشکلات زیست محیطی را شاهد بود. آنچه پیش رو است، بخشی از دستاورد رساله دکتری با عنوان «تحلیل نقش سیاست دوفضایی در توسعه پایدار زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی کلانشهرها. نمونه موردی؛ کلانشهر تهران» است و در نظر دارد تاثیر دوفضایی شدن را در پایداری توسعه شهر تهران مورد بررسی قرار دهد. سوال پژوهش اینست که این روند در شهر تهران چه تاثیری در تحقق توسعه پایدار زیست محیطی آن دارد؟ مطالعات اسنادی و میدانی (پرسشنامه) با تحلیل های نرم افزادی (SPSS) حاکی از آن است که توسعه فعالیتها در فضای مجازی می تواند منجر به کاهش تردد خودروها، کاهش آلودگی صوتی و هوا و نیز افزایش فضاهای باز و سبز شهری شود.

واژگان کلیدی: دوفضایی شدن شهری، توسعه پایدار، زیست محیطی، تهران

این اتفاق در شهر سنندج به مانند سایر سکونتگاه‌های کشور که شهرنشینی شتابان و ناهمگون را به دلایل مختلف مانند: روی کار آمدن نظام سرمایه‌داری، اجرای اصلاحات ارضی، بکارگیری تکنولوژی‌های نوین در کشاورزی، مازاد نیروی کار کشاورزی که عموماً غیرماهر و فاقد فن، تخصص و دانش، اتکا به درآمدهای نفتی، برهم خوردن روابط شهر و روستا (در قالب جریان مردم، تولید، کالا، سرمایه، ارتباطات)، جنگ تحمیلی،... را تجربه کرده است، رخ داده است؛ گروه‌های جمعیتی به شهرها به امید کار و درآمد و بهتر شدن کیفیت زندگی روی آوردن که این اتفاق در شهر سنندج اگر چه که نه شهری با اندازه بزرگ و نه شهری صنعتی بود، اتفاق افتاد. شهری با اندازه جمعیتی میانه، اما با امتیاز مرکز سیاسی- اداری بودن در استان کردستان و برخورداری از تمرکز کالا و خدمات دارای برتری در اقتصاد شهری نسبت به شهرهای دیگر استان می‌باشد. در این میان روستاهای پیرامونی شهر سنندج به نسبت نزدیکی فاصله با شهر سنندج دستخوش جدایی بین گروه‌های اجتماعی و اقتصادی‌اش از یکدیگر می‌شود. در واقع تاثیر مجاورتی (هزینه دسترسی و مخارج مجاورتی) تسهیل‌کننده در برقراری تماس‌های اجتماعی محسوب می‌شود. روستاهای نزدیک به علت داشتن امکانات اولیه برای حداقل معیشت و دسترسی آسان (وجود وسایل حمل‌ونقل عمومی) به شهر اصلی دستخوش دگرذیسی در بافت کالبدی، اجتماعی و اقتصادی می‌گردند. به طور کلی عوامل متعدد طبیعی و انسانی در شکل‌گیری تحولات اجتماعی و اقتصادی در هر ناحیه جغرافیایی نقش آفرینی می‌کنند. ممکن است هر یک از عوامل مذکور، بسته به ویژگی‌های زمانی و مکانی نقش متفاوتی بر عهده داشته باشند. نایسر نیز به عنوان سکونتگاه پیراشهر سنندج، در طی کمتر از دو دهه با چنان شتابی دچار تغییر و دگرگونی شده است، که با نرخ رشدی حتی بیشتر از سکونتگاه‌ها در سطح کشور رخ داده است. در این مقاله سعی بر آن است تا در ارتباط با روند روستاهایی که در مرحله گذار یا دگرذیسی از ماهیت روستایی به شهری هستند به سوالات زیر پاسخ داده شود: ۱. چه عوامل و نیروهایی در دگرذیسی فضایی نایسر موثر می‌باشد؟ ۲. روند تغییرات در هریک از ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی- محیطی در نایسر چگونه می‌باشد؟

جوامع انسانی بدلیل حاکمیت الگوهای سنتی در بهره‌برداری از محیط طبیعی و پایین بودن سطح برخورداری از تکنولوژی در بر خورد با محیط طبیعی دائماً در جستجوی مکانهایی هستند، تا بتواند با فعالیت خود طبیعت را به تسخیر در آورند و از امکانات بالقوه آن در جهت ادامه حیات خود استفاده نماید. بدین ترتیب می‌توان گفت پویایی چنین جوامعی بعد از جوامع کوچ‌چرو شدیداً تحت تاثیر امکانات بالقوه طبیعی بوده است و در ارتباط مستقیم با آن می‌باشد (طالب و همکاران، ۱۳۷۵، ص ۹۴). از سویی دیگر با رونق شهرنشینی و تمرکز جمعیت و فعالیت در شهرها بالاخص کلان‌شهرها، انبوهی از مشکلات (اعم از بحران مسکن، و بحران محیط زیستی) گریبانگیر شهرها شده است، فلذا بدیهی است که در هر برچه‌ی زمانی سکونتگاه شهری، گنجایش و ظرفیت تامین نیازهای ساکنان خود را به علت بزرگ شدن جمعیت ندارد و به ناچار سرریز جمعیت مازاد به خارج از محدوده قانونی‌اش صورت می‌گیرد. که این رویداد در کشورهای صنعتی مانند انگلیس و آمریکا با حرکت گروه‌های مرفه جامعه اتفاق افتاد و در واقع پدیده حومه‌نشینی یا پادشهرنشینی روی داد. درست در جهت معکوس آن در کشورهای در حال توسعه اتفاق افتاد و پیرامون شهر را حلقه‌های از گروه‌های کم‌درآمد تشکیل داد، که توان تامین مسکن را در محدوده قانونی نداشته‌اند، به ناچار برای دسترسی به بازار کار، خدمات شهری به حلقه‌های دورتر از شهر اصلی مهاجرت می‌کردند. یکی از مناطق گسترش شهرها، منطقه پیراشهری است که روستاهای واقع در آن را نیز تحت تاثیر قرار داده و باعث دگرذیسی‌های فضایی آن می‌گردد (باستیه، ۱۳۸۲).

«پیراشهرنشینی» به عنوان رشد شهرنشینی در نواحی پیرامونی، در قالب توسعه روستاهای پیرامونی و فرایند گذار نقاط سکونتی با ماهیت روستایی به شهری در منطقه تعریف می‌شود (برک‌پور و همکاران، ۱۳۸۹). چنین روستاهایی تغییرات عمده‌ای را در زمینه‌های مختلف از جمله تغییر ساختارهای جمعیتی، کارکردی و اقتصادی (متزلزل شدن اساس و بنیاد تولید کشاورزی و گسترش فعالیتهای حاشیه‌ای و غیر تولیدی و...) و نیز تغییرات مورفولوژیکی از طریق رشد و گسترش کالبد را تجربه می‌کنند. اما تغییرات روستاهای پیرامون شهرها نشان می‌دهد که همه‌ی روستا به یک نسبت دچار تغییر و

جدول ۱. تعاریف و مفاهیمی از واژه پیرا-شهری در دیدگاه‌ها و طرح‌های مختلف؛ مأخذ: نگارندگان (با استناد به دانشپور، ۱۳۸۵؛ دانشپور و همکاران، ۱۳۹۵؛ برک‌پور و همکاران، ۱۳۹۰؛ Fazal, 2013)

نام	سال	واژه، مفهوم	دیدگاه
داگلاس وبستر	۲۰۰۲	پیراشهرنشینی PeriUrbanization	فرایند گذاری است فراسوی لبه ساخته شده شهرها روی می‌دهد و نواحی پیراشهری، پهنه‌های گذار بین اراضی کاملاً شهرنشین در شهرها و نواحی عمدتاً با کاربری کشاورزی است. این فرایند با تغییر اقتصاد محلی و ساختار اشتغال از کشاورزی به صنعتی، رشد سریع جمعیت و مهاجرت، افزایش ارزش زمین و اختلاط کاربری‌ها مشخص می‌گردد.
بوکستن و دیگران	۲۰۰۸	معادل لبه شهری (urban edage) و حاشیه شهری (Urban fringe)	نواحی پیراشهری ماهیتی نه روستایی و نه شهری دارند، توسعه بیرونی اراضی شهری در هر شکلی از توسعه ابتدا در زمین پیراشهری رخ می‌دهد.
فاضال ^۱	۲۰۱۳	برخوردگاه پیراشهری (Peri-Urban interface)	فضایی اجتماعی، اقتصادی، محیطی است که در آن نظام‌های کشاورزی، شهری و طبیعی در تعاملی پایا و مداومی با یکدیگر قرار دارند.
مارشال	۲۰۰۹	پیراشهری (Urban Peri-)	در درک مفهوم پیراشهری با سه واژه مکانی، فرایند، گذار تعبیر کرده است. پیراشهری به عنوان آمیزه‌ای از ویژگی‌های شهری، روستایی مفهومی مکان- مبنا است. از طرفی دیگر به عنوان فرایند به معنی جریان کالاها و خدمات بین فضاهای فیزیکی می‌باشد و در نهایت به معنی گذار از زمینه روستایی به شهری نیز مورد توجه است.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۱ تابستان ۱۳۹۷
No.51 Summer 2018

۲۸۱

1. Fazal

چشم‌انداز یک ناحیه که در نتیجه تعامل کاربری اراضی شهری و روستایی به وجود آمده است، توصیف نمود (انگوزاسادا^۳ و همکاران، ۲۰۱۱، ص ۵۲-۷۹). کشورهای بیشتر توسعه‌یافته اروپایی، همزمان با رشد شهرنشینی فراسوی مرزهای مشخص شهری، به سوی ایده‌های نوین پیوستگی و انسجام روستا-شهری در سطح منطقه پیش می‌روند. بنابراین توجه به شهرنشینی منطقه‌محور به جای شهرنشینی شهرمحور به ویژه در مناطق کلان‌شهری حائز اهمیت است (دانشپور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۱).

روش تحقیق

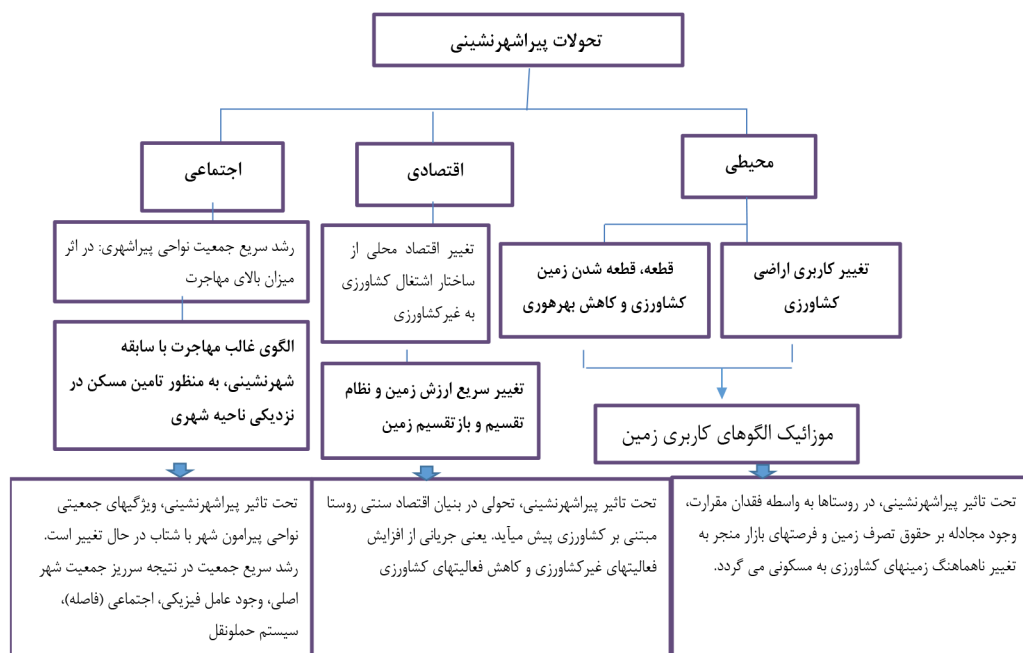
روش تحقیق بر مبنای روش کمی- کیفی می‌باشد که به کمک روش‌های کیفی (اسناد، مدارک و مصاحبه) به

3. Ingo Zasada

چارچوب نظری تحقیق

یکی از فضاها شهری که بسیار تحت تاثیر توسعه شهرها قرار می‌گیرد، ناحیه پیراشهری است که اغلب به عنوان «برخوردگاه حاشیه شهری»^۱، شناخته می‌شود و شامل فضای موجود میان لبه شهر تا سکونتگاه‌های روستایی می‌شود (لینچ، ۱۳۸۶، ص ۱۱۲). به لحاظ ساختار و کارکرد، نواحی پیراشهری به وسیله ساختارهای حاصل از پیراشهرنشینی^۲ قابل فهم است. همچنین می‌تواند به عنوان طاقی چشم‌انداز شهر و روستا و همچنین ناحیه دگرگون شده روستا شهری که کاربری‌های روستایی و شهری ترکیب شده‌اند، که معمولاً این کاربری‌ها در تصادم هستند. بنابراین می‌توان آن را به عنوان شکلی از

1. Pri-Urban Interface
2. periurbanization

شکل ۱. تحولات پیراشهرنشینی براساس ابعاد سه گانه فضا؛ ماخذ: نگارندگان.

ناحیه منفصل نایسر به کمک طیف لیکرت امتیازدهی شده است. در نهایت برحسب امتیازهای بدست آمده از پرسشنامه‌ها تحلیل عاملی گردید. سپس جهت پاسخگویی سنجش تغییرات و دگرذیسی فضایی نایسر برای بدست آوردن آمار جمعیتی، اقتصادی از سرشماری سالهای ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران استفاده شده است و همچنین برای بررسی تغییرات محیطی براساس تصاویر ماهواره‌ای لندست منطقه مورد مطالعه سه دوره‌ی زمانی ۱۳۷۰، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ استفاده شده و با استفاده از روش طبقه‌بندی نظارت شده به طبقه‌بندی کاربری اراضی پرداخته شده و سپس با استفاده از مدل کراس تب، میزان تغییرات و تبدیلات انواع کاربری‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین برای بررسی وضعیت اجتماعی ساکنین نایسر با توجه به اینکه در سطح ناحیه منفصل نایسر اطلاعات زیادی در قالب آمار رسمی وجود ندارد و شدیداً با کمبود داده جهت تحلیل مواجه بوده‌ایم. بنابراین با کمک پرسشنامه‌ای کمبود اطلاعات در بعد اجتماعی و اقتصادی به دست آمده است.

شناسایی شاخص‌های مؤثر بر دگرذیسی فضایی نایسر

برای مشخص کردن عوامل مؤثر بر دگرذیسی فضایی

تصویرسازی آنچه هست پرداخته شده و سپس به کمک روش‌های کمی به بررسی میزان تغییرات فضایی مبادرت ورزیده شده است پس از جمع‌آوری و آماده‌سازی به وسیله نرم‌افزارهای Arcgis و Spss مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. به دلیل ازدیاد شاخص‌های استخراج شده از متون مربوطه و در راستای خلاصه‌سازی و تعیین عوامل نهایی تبیین‌کننده شکل‌گیری و گسترش نواحی پیراشهری از روش تحلیل عاملی اکتشافی به منظور غربالگری عوامل اثرگذار استفاده شده است و سپس اعتبار سازها با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی مورد استفاده واقع شده است. شدت اثرات از تحلیل مسیر نشان داده شده است. شاخص‌های شناسایی شکل‌گیری و گسترش به مفهوم عام و با تاکید بر سنجش‌پذیری و قابلیت اندازه‌گیری آنها از مروری بر متون معتبر خارجی و داخلی مربوط به ادبیات پیراشهری استخراج شده و در قالب ابعاد محیطی، اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی- نهادی، تدوین شده است و تبدیل به شاخص‌های نهایی خاص ناحیه هدف مطالعه در راستای اندازه‌گیری و سنجش سکونتگاه پیراشهری گردیده است، به منظور محاسبه امتیاز هر کدام از شاخص‌ها، در قالب پرسشنامه‌ای با ۳۵ گویه که از شاخص‌ها و زیرشاخص‌های عوامل درونی و بیرونی استخراج شده است، که از دیدگاه سه گروه جامعه‌ی حرفه‌ای، جامعه دانشگاهی و جامعه‌ی ساکنین

پیش‌بینی نشده است و وجود اراضی قولنامه‌ای که موجب سهولت در تفکیک و خرید فروش این اراضی توسط مالکین، بنگاه‌های معاملات ملکی همسته بوده و در ارتباط نزدیک است. براین اساس می‌توان از بین عوامل بیرونی، این دسته عامل که از دیدگاه جامعه مورد بررسی دارای بیشترین اثر بر دگرذیسی فضایی نایسر را داشته‌اند، تحت عنوان اقتصاد خانوار شهری نامگذاری کرد. در دسته‌بندی دیگر از شاخص‌های که دور عامل اول جمع شده‌اند، می‌توان به عوامل درونی اشاره داشت که قرارگیری نایسر در پیرامون شهر سنندج، عامل ارتباطی راه و دسترسی، شرایط طبیعی مانند توپوگرافی، شیب ...؛ نایسر را به ناحیه دگرگون شده روستا شهری که کاربری‌های روستایی و شهری ترکیب شده‌اند، که این کاربری‌ها در تصادم با هم هستند، تبدیل کرده است. این دسته عامل که از دیدگاه جامعه مورد بررسی دارای بیشترین اثر بر دگرذیسی فضایی نایسر را داشته‌اند. در عامل دوم: عامل‌های درونی مانند دسترسی به سیستم حمل‌ونقل عمومی با هزینه پایین (مینی‌بوس، ماشین‌سواری،...)، وجود حداقل امکانات زیربنایی مانند آب، برق، گاز شهری در نایسر است. در عامل سوم نیز کاهش منابع آب کشاورزی و خشکسالی دهه‌های اخیر، خشک شدن قنات و کاهش تمایل جوانان به کار بر روی زمین‌های کشاورزی امتیازبندی شده است. در دسته‌بندی عوامل چهارم نیز افزایش قیمت زمین کشاورزی در نایسر به نسبت سایر پهنه‌های کشاورزی در واقع کاهش ارزش تولیدی زمین و تمایل مالکین به فروش اراضی کشاورزی و کسب بهره‌وری بیشتر رده بندی شده است و در نهایت در عامل پنجم قرارگیری تغییر در ساختار سنتی کشاورزی و کاهش نیروی کار بخش کشاورزی رتبه‌بندی شده است.

بعد از شناسایی عوامل موثر از طریق تحلیل عامل اکتشافی محاسبه شده، سپس خروجی این قسمت با استفاده از روش تحلیل مسیر، به منظور تایید عوامل اثرگذار، تجزیه و تحلیل می‌شوند. از این‌رو، تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار LISREL 8.8، انجام شده است. در ادامه خروجی‌های تحلیل مسیر ارائه خواهد شد. جداول زیر، معادل فارسی در خروجی لیزر را که در ادامه پژوهش بکار رفته است، معرفی می‌نماید.

نایسر ابتدا به تشکیل ماتریس اولیه اطلاعات پرداخته شده است. که ماتریس دارای ۷۸ پرسشنامه جمع‌آوری شده است، به عنوان ردیف‌های ماتریس و ۳۵ شاخص به عنوان عوامل موثر تهیه شده است. باتوجه به جدول اشتراکات هیچ کدام از متغیرها از روند تحلیل عاملی خارج نمی‌گردد و در نهایت برای ۳۵ متغیر که دارای ارتباط با سایر متغیرها می‌باشد، تحلیل عاملی صورت گرفته است. مرحله‌ی سوم، در جدول ۵: مقدار کایزر مییراولکین (kmo) و آزمون بارتلت محاسبه می‌گردد. باتوجه به مقدار $kmo = 0.600$ ، که در واقع در فاصله‌ی ۰،۶۹-۰،۵۰، می‌باشد. نشان می‌دهد که از تحلیل عاملی بایستی با احتیاط بیشتر انجام شود. آزمون بارتلت هنگامی معنادار است که احتمال وابسته به آن کمتر از ۰،۰۵ باشد. که براین اساس داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب می‌باشند.

واریانس تجمعی تبیین شده توسط عوامل مربوطه قویاً به موضوع دگرذیسی فضایی نایسر مربوط بوده است و حدود ۶۹ درصد می‌باشد. که براساس ماهیت مطالعات شهری دقت بالایی را نشان می‌دهد. عامل اول ۱۴،۳۶۹ درصد واریانس را تبیین می‌نماید، که باتوجه به بزرگترین مقدار می‌باشد. نشان می‌دهد مهم‌ترین عامل موثر بر دگرذیسی فضایی نایسر در این عامل نهفته است. واریانس تجمعی چهار عامل اول برابر ۴۹،۵۱۴ درصد است. بر اساس ماتریس عاملی چرخش یافته نهایی بعد از ۱۴ تکرار دوران واریماکس، ۵ عامل نهایی موثر بر دگرذیسی فضایی نایسر بدست آمد. این عوامل منتخب در حدود ۵۹،۵۴۴ درصد واریانس کل را تبیین می‌نماید. براساس ماتریس فیلتر شده نهایی برای عامل اول، عوامل نقش اداری- سیاسی شهر سنندج و مهاجرت، قیمت زمین، نقش آگاهی داشتن افراد سودجو از سیاست‌های شهری آینده در مورد جهت توسعه شهر و نقش روستاهای نزدیک به آن، قوانین و ضوابط و هزینه صدور پایان کار بدون توجه به توان گروه‌های کم‌درآمد در تکمیل کردن مسکن در یک مرحله، ضوابط تفکیک زمین؛ عدم توجه به میزان استطاعت خانواده‌های کم‌درآمد در تامین مسکن، در طرح‌های توسعه شهری در تعیین ضوابط منطقه‌بندی، برای نیاز مسکن کم‌درآمدها هیچ فضای برنامه‌ریزی شده در محدوده رسمی شهری برای سکونت این گروه‌ها

جدول ۲. معادل فارسی در خروجی لیزرل برای عوامل درونی؛ ماخذ: عوامل موثر درونی حاصل از تحلیل اکتشافی

علامت اختصاری	معیار	علامت اختصاری	عوامل اثرگذار درونی
E1	مآزاد نیروی کار	E	فعالیت اقتصادی
E2	تغییر نسبت بین شاغلین بخش کشاورزی به نسبت سایر بخش ها		
E3	تغییر در ساختار سنتی کشاورزی		
E4	ارزش تولیدی زمین		
E5	قطعه قطعه شدن اراضی		
E6	افزایش قیمت اراضی کشاورزی		
E7	تمایل نداشتن نسل جدید به فعالیت کشاورزی		
G1	توپوگرافی و شیب زمین	G	جغرافیایی طبیعی
G2	دسترسی به امکانات برای حداقل معیشت		
G3	وجود آسایش ناشی از انطباق و تحمل محیط برای سکونت		
J1	کاهش تعداد خانوارهای کشاورز	J	ویژگی جمعیتی
J2	زندگی در قالب خانوارهای کوچک		
S1	نرخ رشد جمعیت	S	تغییر شیوه زندگی
S2	الگوی مصرف زمین		
S3	تغییر شیوه زندگی		

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۱ تابستان ۱۳۹۷
No.51 Summer 2018

جدول ۳. معادل فارسی در خروجی لیزرل برای عوامل بیرونی؛ ماخذ: عوامل موثر درونی حاصل از تحلیل اکتشافی

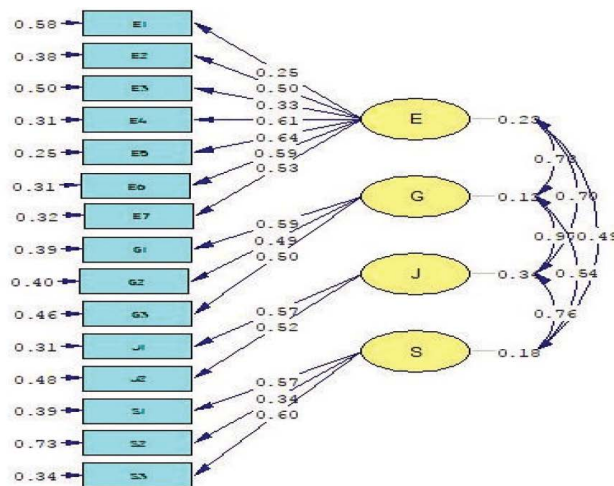
علامت اختصاری	معیار	علامت اختصاری	عوامل اثرگذار
ER1	قیمت زمین	ER	اقتصاد زمین
ER2	هزینه ساخت و قیمت مسکن		
F1	درآمد متوسط خانوار شهری	F	فقر شهری
F2	توان اقتصادی خانوارها در تامین مسکن		
M1	سهولت دسترسی به خدمات زیربنایی شهری	M	مجاورت و سهولت دسترسی
M2	دسترسی به راه‌های اصلی ارتباطی		
JA1	مهاجرت	JA	جمعیت
A1	قوانین و ضوابط ساخت و ساز	A	مقررات عمومی
A2	قوانین و ضوابط و هزینه صدور پایان کار		
B1	آگاهی افراد سودجو از سیاست‌های شهری آینده	B	فقدان سیاست‌های برنامه ریزی مناسب
B2	عدم توجه به مسکن گروه‌های کم درآمد در برنامه ریزی ها		
B3	سهولت خرید و فروش اراضی به صورت قولنامه ای		

جدول ۴، نتایج حاصل از نرم افزار لیزرل، تحلیل عاملی مرتبه اول را برای عوامل درونی و بیرونی موثر بر دگرذیسی فضایی نایسر را در حالت تخمین استاندارد نشان می دهد. که با توجه به شروط تعریف شده برای نیکویی برازش، عوامل موثر از برازش مناسب برخوردار است.

جدول ۴. معیارهای نیکویی برازش مدل

شاخص برازندگی	برازش خوب	برازش قابل قبول	عوامل درونی	عوامل بیرونی
P-Value	$05/0 > P$		۰,۰۰۰۰	۰,۰۰۰۰
			۱,۹۳	۲,۳۶
RMSEA	≥ 0 $0.05 \geq RMSEA$	$0.08 \geq RMSEA \geq 0.05$	۰,۰۶۸	۰,۰۲۳
GFI	$1 \geq GFI \geq 0.95$	$0.95 \geq GFI \geq 0.9$	۰,۹۲	۰,۹۱
AGFI	$1 \geq AGFI \geq 0.95$	$0.9 \geq AGFI \geq 0.85$	۰,۹۳	۰,۹۵

در تحلیل مسیر از وزن بتا(که در تحلیل مسیر ضریب مسیر خوانده می شود) مقدار اثر هر متغیر را تعیین می کنند. که برای فعالیت اقتصادی بیشترین ضریب به قطعه قطعه شدن اراضی (۰,۶۴)؛ برای جغرافیایی طبیعی بیشترین ضریب به توپوگرافی و شیب زمین (۰,۵۹)؛ ویژگی جمعیتی بیشترین ضریب به کاهش تعداد خانوارهای کشاورز (۰,۵۷)؛ شیوه زندگی بیشترین ضریب را به تغییر شیوه زندگی (۰,۶۰) تعلق دارد.

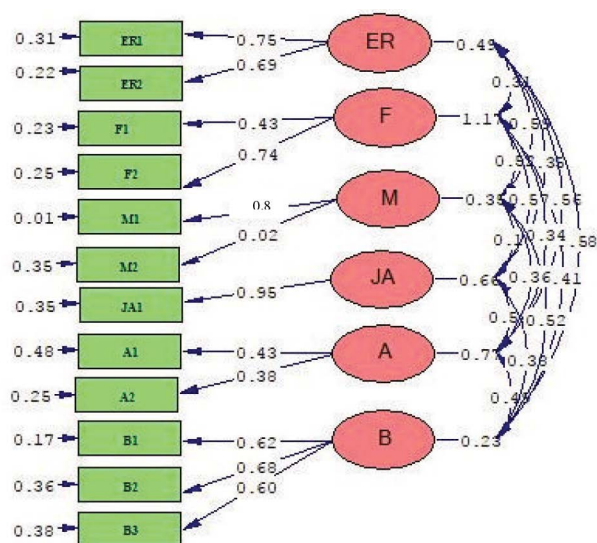

Chi-Square=161.97, df=84, P-value=0.00000, RMSEA=0.068

شکل ۲. مدل اندازه گیری عوامل موثر درونی در حالت تخمین استاندارد، مرتبه اول

خدمات زیربنایی شهری (۰,۸)؛ جمعیت به مهاجرت که ضریب آن ۰,۹۵ به کاهش تعداد خانوارهای کشاورز (۰,۵۷)؛ شیوه زندگی بیشترین ضریب را به تغییر شیوه زندگی (۰,۶۰) تعلق دارد.

در تحلیل مسیر از وزن بتا (که در تحلیل مسیر ضریب مسیر خوانده می شود) مقدار اثر هر متغیر را تعیین می کنند که برای اقتصاد زمین بیشترین ضریب به قیمت زمین (۰,۷۵)، برای فقر شهری بیشترین ضریب به توان اقتصادی (۰,۵۹)، مجاورت و سهولت دسترسی بیشترین ضریب به سهولت دسترسی به

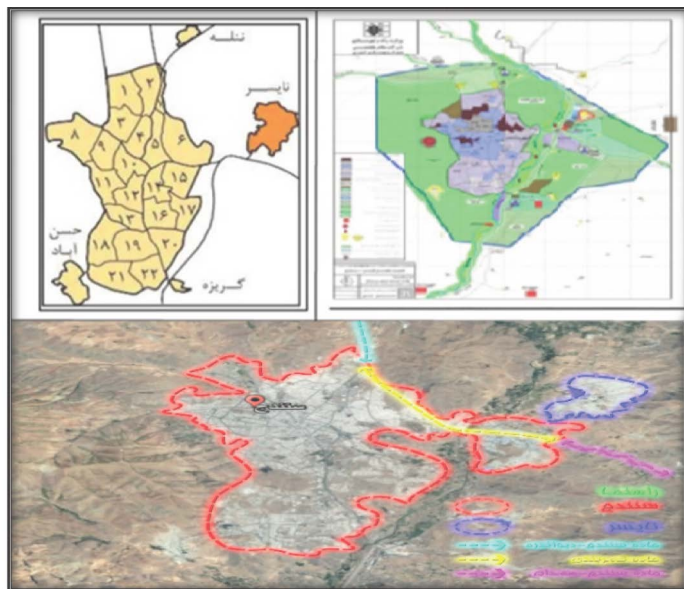
Chi-Square=154.45, df=67, P-value=0.00000, RMSEA=0.023

شکل ۳. مدل اندازه گیری عوامل موثر بیرونی در حالت تخمین استاندارد، مرتبه اول

معرفی محدوده مورد مطالعه

هسته اولیه شکل گیری نایسر در پای کوهی، به نام قلعه ماناها، در کنار چشمه‌ی هانه‌ورانه مکان‌یابی شده است. در طول گذر زمان، نایسر در دوره تاریخ جغرافیایی‌اش تغییر مکانی داشته است. که به منظور دست‌یابی به شرایط طبیعی هموارتر در جهت شیب حرکت کرده است. مکان کنونی نایسر که هسته‌ی اصلی آن در اطراف مسجد تاریخی نایسر شکل گرفته است، دارای موقعیتی دشتی، توپوگرافی هموار می‌باشد. هسته‌ی اصلی شکل‌گیری که در زمان کنونی نیز موجود می‌باشد به نسبت مکان اولیه به فاصله‌ای حدود ۴٫۵ کیلومتر به شهر سنندج نزدیک‌تر شده است. به لحاظ قدمت، مکان فعلی از قدمتی در حدود ۴۰۰ تا ۵۰۰ سال برخوردار است. در مورد وجه تسمیه نامگذاری نایسر به گفته اهالی و ریش‌سفیدان می‌توان اذعان داشت: از کلمه نی‌زار گرفته شده است؛ در اطراف نایسر گنداب‌های فراوانی وجود داشته که در آن نی می‌رویده است. که کلمه نایسر از نی‌سر(نی‌زار) گرفته شده است و بعدها به نایسر در ادبیات سینه به سینه مردم تغییر یافته است. محل امرار معاش مردم نایسر از زمین بوده است و به علت موقعیت اکولوژی زمین در نایسر، مردم نایسر در هر سه بخش کشاورزی (زراعت، دامپروری، باغداری) فعالیت داشته‌اند. در بخش کشاورزی دارای چند منبع پایدار برای امرار معاش بوده‌اند. نایسر تا قبل از انقلاب سپید در قالب نظام فئودالیت اداره شده

است و ارباب در شهر سنندج و از طریق مبادرانی با رعایا ارتباط داشته‌اند. جامعه‌ای کوچک که برپایه مصرف محصولات تولیدی (خودمصرفی)، امرار معاش می‌کردند. حجم ارتباطات با شهر سنندج بسیار محدود بوده است. اما در بعد از اصلاحات اراضی و خارج شدن از زیر سیطره نظام فئودال رفته، رفته جریان کالا و سرمایه و ارتباطات با شهر سنندج به طور مستقیم توسط ساکنین بوجود آمد، اگر چه که تا اوایل انقلاب راه دسترسی به صورت مالرو بوده و سختی راه و حتی پیاده رفتن باعث شکل‌گیری ارتباط در سطح ضعیفی بوده است. اما در اوایل انقلاب احداث راه لجستیکی نظامی از میان اراضی نایسر، نقطه شروعی برای گسترش ارتباطات بیشتر بین ساکنین نایسر و شهر سنندج فراهم گردید، در واقع با رفتن از این مسیر شن‌ریزی شده هم مسافت دسترسی کوتاه‌تر و هم با کمک گرفتن از وسایل حمل‌ونقل رنج راه بسیار کمتر و دسترسی آسان‌تر می‌شد، عامل دیگری که موجب افزایش جریان مردم، سرمایه و کالا بین شهر سنندج و نایسر گردید، وقوع جنگ تحمیلی و ورود ساکنین شهر سنندج به نقاط امن اطراف بوده است، که نایسر هم یکی از این سکونتگاه‌هاست. بعد از جنگ تحمیلی ارتباط بین مردم با ساکنین نایسر بیشتر شده است. به علت طبیعت خوش آب و هوا و وجود باغات و بیشه‌زارهای نایسر، مردم برای گذران اوقات فراغت سفرهای کوتاه آخر هفته به نایسر داشته‌اند. در این ارتباطات طبقه متوسط به بالا

بحث و یافته ها

دگر دیسی فضایی ناحیه منفصل نایسر

بر اساس مبانی نظری تحقیق و به منظور پاسخ گویی به سوال دوم، به سنجش میزان دگر دیسی و تحولات پیراشهرنشینی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی- محیطی در نایسر، پرداخته شده است.

اراضی نایسر را که در بر معبر اصلی سندج- همدان قرار داشته است. با قصد تبدیل به خانه باغ خریداری کرده اند. که به علت شرایط بد اقتصادی در استان، هم اکنون تبدیل به مشاغل تجاری- خدماتی مانند آهن آلات فروشی، تالار ... شده است.

جدول ۵. ویژگی های ناحیه منفصل نایسر؛ ماخذ: سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، طرح توانمندسازی نایسر، ۱۳۹۳

جمعیتی	جمعیت این ناحیه برابر ۲۷۳۷۷ نفر است که ۷,۳۲ درصد از جمعیت کل شهر سندج را شامل می شود. تعداد کل خانوار ساکن در این ناحیه ۶۷۶۰ است، با بعد خانوار ۴,۰۵ نفر می شود. تعداد ۱۳۱۷۷ نفر زن و ۱۴۲۰۰ نفر را مردان تشکیل می دهند. براین اساس نسبت جنسی در این ناحیه برابر ۱۰۷,۸ می باشد. تعداد جمعیت ۶ ساله و بیشتر در ناحیه منفصل نایسر برابر ۲۳۶۶۰ نفر است. که ۸۱,۳ درصد باسواد می باشند.
اقتصادی	۷ درصد (۳۵۸ نفر) در بخش کشاورزی، ۴۵ درصد (۲۴۵۹ نفر) در بخش صنعت و ۴۹ درصد (۲۶۸۵ نفر) در بخش خدمات مشغول به فعالیت می باشند. که بیشترین شاغلین در بخش صنعت با فراوانی ۶۷,۱ درصد در بخش ساختمان می باشد. میانگین درآمد ناحیه منفصل نایسر برابر ۲۵۰ هزار تومان می باشد که بسیار پایین تر از میانگین خط فقر کشور می باشد.
کالبدی	وضعیت کاربری اراضی در این ناحیه نشان از کمبود شدید کاربری های خدماتی در ناحیه دارد، به طوری که از کل مساحت ۲۹۹,۵ هکتار محدوده، تنها ۰,۹ هکتار آن (۰,۳ درصد) به کاربری آموزشی اختصاص دارد. براساس مصاحبه های صورت گرفته با ساکنین قدیمی نایسر و کارشناسان شهرداری می توان گفت که در ۲۰ سال اخیر شبانه به طور متوسط در حدود ۹۰ ساختمان مسکونی ساخته شده است. خانوارهای به عنوان ساکنین نایسر، به این سکونتگاه افزوده می شدند، که در نتیجه این رشد سرطانی، عدم نظارت و کنترل مناسب شهرداری موجب می شود که پسماندهای خانگی به خصوص در مجاورت مسیلهی که از بافت نایسر می گذرد، به درون رودخانه قشلاق وارد می شود. همچنین در محله های تازه شکل گرفته که زباله های مسیرهای جدید توسط شهرداری جمع آوری نمی گردد و در زمین های خالی و بایر پیرامون تخلیه و پراکنده می شود. که موجب آلودگی خاک و آب های سطحی زیرزمینی شده است. خیابان ها و معابر در سطح محلات نایسر فاقد سیستم دفع آب های سطحی می باشند.

جدول ۶. تغییرات جمعیتی نواحی پیراشهری در طی دره ۱۳۵۵-۱۳۹۰؛ مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن، آمار، طرح تفصیلی سندج ۱۳۸۹.

نام روستا	سال ۱۳۵۵	سال ۱۳۶۵	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۸۹	سال ۱۳۹۰	میزان افزایش جمعیت
حسن آباد	۱۴۴۰	۱۷۵۴	۲۹۵۶	۷۴۶۹	۹۸۲۰	۱۶۶۸۶	۷,۲۵
گریزه	۹۵	۲۴۱	۴۴۶	۱۴۳۳	۱۸۸۱	۴۷۹۶	۱۱,۸۶
ننله	۱۴۹	۱۹۰	۷۱۱	۴۲۱۴	۵۲۵۱	۹۶۳۳	۱۲,۶۵
نایسر	۳۵۳	۴۴۶	۹۳۸	۱۲۴۸۰	۱۷۶۷۳	۲۷۳۷۷	۱۳,۲۴
مجموع	۲۰۳۷	۲۶۳۱	۵۰۵۱	۲۵۵۹۶	۳۴۶۲۵	۵۸۴۹۲	-

ننله و حسن آباد به نسبت نایسر اشاره داشت و همچنین توپوگرافی ناهموار و میزان اراضی مناسب ساخت و ساز اشاره کرد.

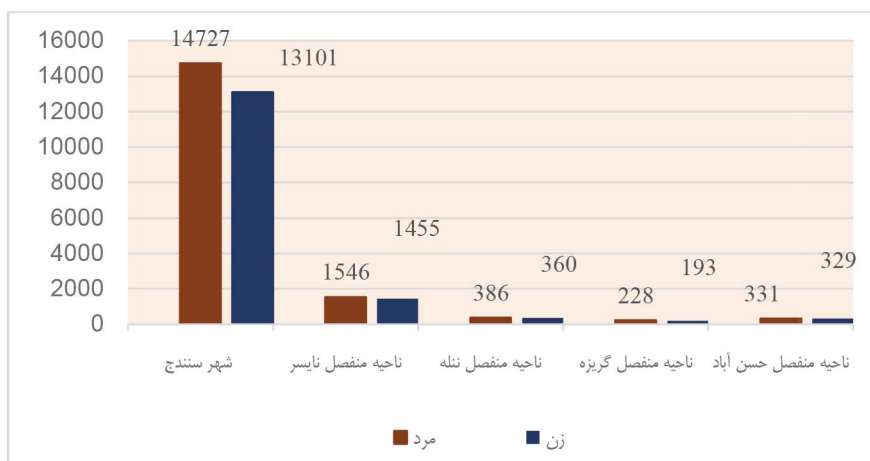
۱- معیار جمعیت

۱-۱- تغییرات جمعیتی نایسر به نسبت نواحی منفصل شهر سندج

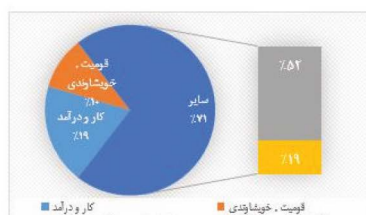
تاثیرپذیری از عوامل طبیعی و موقعیت قرارگیری و دسترسی به شهر سندج می‌تواند، دلایل مناسبی برای از افزایش چشمگیر جمعیت در نایسر نسبت به سایر سکونتگاه‌های همسطح خودش باشد، در فاصله ۸۵-۱۳۷۵ نسبت به دهه قبل از نرخ رشد ۷,۷ درصدی به نرخ رشد ۲۹,۵ درصدی رسیده است. در همین فاصله در سمت شمال شهر سندج ننله هم به نرخ رشد ۱۹,۵ درصد رسیده است. که هر دوی این سکونتگاه‌ها بر سر راه شبکه راه‌های برون شهری سندج به همدان و سقز واقع شده‌اند. از جمله تفاوت آشکار بین نایسر و سایر نواحی منفصل که موجب تفاوت چشمگیر نرخ رشد جمعیت در بین آنها شده است، می‌توان به محدودیت‌های مانند وجود اراضی منابع ملی و مرتع، اراضی وقفی در گریزه،

۲- معیار مهاجرت

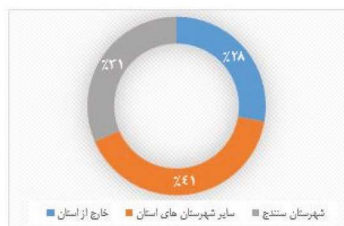
از آبان ماه ۱۳۸۵ تا آبان ماه ۱۳۹۰، ۴۱۷۷۲ نفر محل اقامت خود را در داخل شهرستان سندج تغییر داده‌اند. که براساس نمودار ۱، محل اقامت قبلی ۳۴,۰۵ درصد از کل مهاجران در شهرستان محل سرشماری، ۲۵,۶ درصد سایر شهرستان‌های استان کردستان و ۳۶,۲۱ درصد سایر استان‌ها بوده است. سهم مهاجرین وارد شده به شهر سندج برابر ۳۲۶۵۶ نفر است که ۷۸,۲ درصد از کل مهاجرین شهرستان سندج را شامل می‌شود در واقع مقصد ۷۸,۲ درصد از مهاجرین شهر سندج می‌باشد. از این تعداد طی دوره ۵ ساله، ۲۷۸۲۸ نفر به محدوده قانونی شهر سندج وارد شده‌اند. همچنین ۴۸۲۸ نفر یعنی در حدود ۱۴,۷۸

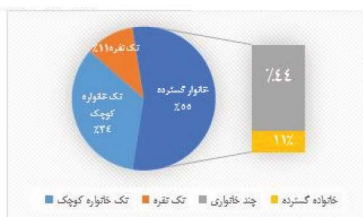
نمودار ۱. تعداد مهاجرین وارد شده به شهر سندج ۱۳۸۵-۱۳۹۰ برحسب جنسیت

نمودار ۳: درصد فراوانی علت انتخاب نایسر برای سکونت

نمودار ۲: درصد فراوانی زادگاه سرپرست خانوار

نمودار ۴: درصد فراوانی اندازه خانوار نایسر

نایسر محل سکونت قبلی خود را شهر سنندج ذکر کرده‌اند. با توجه به نمودار ۳، مشخص است که ۵۲ درصد علت سکونت در نایسر توان تامین مسکن (ملکی یا استیجاری) بیان کرده‌اند و ۱۹ درصد نیز دلیل انتخاب مسکن در نایسر را به دست آوردن کار و درآمد بیان داشته‌اند. براساس نمودار ۴، ۵۵ درصد خانوارهای آن گسترده هستند. این خانوارهای گسترده به دو دسته تقسیم شده‌اند. دسته‌ی اول خانوارهای گسترده‌ای که پدر و مادر و فرزندان با مادر بزرگ و پدر بزرگ زندگی می‌کنند. که ۱۱ درصد خانوارهای نایسر را تشکیل می‌دهند، این نوع خانوارها در واقع بازمانده‌ی شکل سنتی خانواده گسترده در میان کردهاست. نوع دیگر، خانوارهای گسترده‌ای است، که فرزندان پس از ازدواج قادر به تشکیل زندگی مستقل نبوده‌اند و در واقع تنگناهای اقتصادی عامل گسترده‌ی

درصد از مهاجرین به نواحی منفصل شهری وارد شده‌اند. که از این تعداد هم ۶۲،۱۶ درصد معادل ۳۰۰۱ مهاجر به ناحیه منفصل شهری نایسر وارد شده‌اند.

۱-۲- ویژگی مهاجرین وارد شده به نایسر

برای شناخت از وضعیت مهاجرینی که در نایسر ساکن بوده‌اند، سوالاتی در مورد زادگاه سرپرست خانوار، محل گرفتن همسر سرپرست خانوار، مدت اقامت در نایسر، محل قبلی زندگی و همچنین علت انتخاب محل فعلی برای زندگی پرسیده شده است، که نمودار درصد فراوانی این سوالات در زیر ارایه گردیده است.

۱-۱-۲- مدت سکونت در نایسر و محل سکونت قبلی

نتایج بررسی نشان می‌دهد که حدود ۵۲ درصد از ساکنین

جدول ۷. جدول توافقی محل سکونت قبل از ورود به نایسر و مدت سکونت در نایسر بر حسب سال

علت سکونت در نایسر* مالکیت محل سکونت				
	مالکیت محل سکونت			کل
	ملکی	استیجاری		
علت سکونت در نایسر	آشنا و خویشاوندان	۱۱	۰	۱۱
	کار و درآمد	۱۰	۱۵	۲۵
	تامین مسکن ارزان قیمت	۱۲۴	۷۲	۱۹۶
	مشکلات مالی و ورشکستگی	۳۲	۱۶	۴۸
	کل	۱۷۷	۱۰۳	۲۸۰

اجتماعی که متضمن تنزل پایگاه اجتماعی خانوار است، را در پی داشته است.

۲-۱-۲- ارتباط سن سرپرست خانوار و مساحت واحد مسکونی، نوع مالکیت و پیش‌بینی برای رفتن از نایسر

به منظور سنجش تاثیر عاملهای سن سرپرست خانوار، مساحت واحد مسکونی و مالکیت واحد مسکونی بر پیش‌بینی مدت زمان مورد انتظار برای زندگی در نایسر از تحلیل واریانس دوطرفه استفاده می‌شود. با توجه به مقادیر آماره F و سطح معنی‌داری که کمتر از $0,05$ می‌باشد، می‌توان گفت سن سرپرست خانوار، زیربنای واحد مسکونی و مالکیت واحد مسکونی بر تمایل به ماندن در نایسر دارای اثرات تعاملی مشترک می‌باشند. خانوارهای که سن سرپرست بیشتر از ۵۰ سال می‌باشد، توانسته‌اند با مقدار پس‌انداز اندک خانوار، مالکیت واحد مسکونی بیشتر از ۵۰ مترمربع را داشته باشند و سهم هزینه تأمین مسکن در سید خانوار به نسبت سایر نقاط شهر سنندج برای آنها کمتر شده است. برای زندگی در نایسر برنامه‌ریزی بلندمدت‌تری را در نظر دارند. برعکس خانوارهای جوان چه به شکل مستاجر و چه مالک قطعات با مساحت کمتر از ۵۰

خانواده بوده است که ۴۴ درصد خانوارهای نایسر را این نوع خانواده‌ها تشکیل می‌دهند.

باتوجه به جدول توافقی، ۹۶,۰۷ درصد با فراوانی ۲۶۹ نفر، علت سکونت در نایسر را امکان دستیابی به مسکن ارزان قیمت بیان کرده‌اند، در واقع شتاب ناشی از شهرسازی در نواحی پیراشهری، ناشی از بهای زمین و امکانات دستیابی به فضا و ساختمان‌سازی روی زمین‌های ارزان قیمت، برای خانوارها در فاصله نسبتاً دوری از بافت پیوسته شهری است.

براساس جدول ۸، بیشترین فراوانی با ۸۷,۱ درصد معادل ۱۳۵ نفر سرپرست خانوارهای است که محل سکونت قبلی آنها شهر سنندج بوده است، که شامل نسل‌های اول و دوم مهاجرین شهر سنندج بوده‌اند، که به منظور بدست آوردن مالکیت محل سکونت و یا محل سکونت بزرگ‌تر به نایسر وارد شده‌اند و یا نسل جوانی (در واقع فرزندان مهاجرین) است، که به منظور صرفه‌جویی در هزینه مسکن در سید هزینه خانوار خود به نایسر آمده‌اند. در واقع الگوی تحرک افقی و عمودی اجتماع خانوارها را نشان می‌دهد. از آنجا که الگو تحرک افقی را حرکت فیزیکی افراد از یک منطقه به منطقه‌ای دیگر ارزیابی می‌شود، باید بگوییم که چنین تحرکی در نایسر وجود داشته است، نزول

جدول ۸. فراوانی مکان قبلی سکونت و زادگاه سرپرست خانوار؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

مکان قبلی سکونت خانوار* زادگاه سرپرست خانوار							
		مکان قبلی سکونت				کل	
		محلات شهر	روستاهای شهرستان	سایر شهرستان‌های استان	خارج از استان		نایسر
زادگاه سرپرست خانوار	سایر شهرستان‌های استان	۷۳	۵	۵۲	۵	۰	۱۳۵
	شهر سنندج	۶۲	۵	۱۱	۰	۰	۷۸
	روستاهای شهرستان سنندج	۱۰	۵	۵	۰	۰	۲۰
	خارج از استان کردستان	۵	۵	۱۶	۰	۰	۲۶
	نایسر	۵	۰	۰	۵	۲۱	۳۱
کل		۱۵۵	۲۰	۸۴	۱۰	۲۱	۲۸۰

جدول ۹. آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

متغیرها	F آماره	سطح معنی داری
مدل اصلاح شده	۶,۵۶۷	۰,۰۰۰
جداگانه	۸۳,۴۲	۰,۰۰۰
مالکیت مسکن	۱۰,۳۷	۰,۰۰۵
سن سرپرست	۳,۲۱	۰,۰۴۱
مساحت زیربنا	۷,۴۴	۰,۰۰۰
مالکیت مسکن * سن سرپرست	۵,۶۹	۰,۰۰۸
مالکیت مسکن * مساحت زیربنا	۵,۶۹	۰,۰۰۸
سن سرپرست * مساحت زیربنا	۷,۰۳	۰,۰۰۰
مالکیت مسکن * سن سرپرست * مساحت زیربنا	۱۷,۰۷	۰,۰۰۱

۳-۱-وضع فعالیت و تولید در بخش کشاورزی، خدمات و صنعت در مقایسه بین سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

تغییرات حاکی از آن است که فعالیت بخش کشاورزی به شدت کاهش یافته است، از ۲۱,۳ درصد معادل ۵۳ نفر شاغل در بخش کشاورزی در سال ۱۳۷۵ به ۷ درصد معادل ۳۵۸ نفر در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است. همچنین باتوجه به مصاحبه های صورت گرفته و مشاهدات میدانی مشخص شده است. که فعالیت در زمینه دامپروری که یکی از زیربخش های مهم کشاورزی در نایس بوده است، در وضع موجود کاملاً به فراموشی سپرده است و هیچ آثاری از دامپروری در نایس کنونی وجود ندارد، اما به دلیل نزدیکی به شهر سنندج و امکان استفاده از آب رودخانه قشلاق اراضی باغی و صیفی کاری و اراضی آبی که در سمت غرب و شمال نایس باقی مانده و توسعه و رشد نیز به سمت رودخانه قشلاق داشته است. که مجموعاً براساس آمار سرشماری نفوس و مسکن تعداد ۳۵۸ نفر در این بخش مشغول به فعالیت می باشند.

۳-۲-معیار زمین های کشاورزی

باتوجه به اینکه اراضی زراعی و باغی و مراتع با گسترش شهرنشینی در روستاها به فعالیت های شهری تبدیل می گردند. میزان تغییر کاربری کشاورزی به کاربری های دیگر نشانگر تبدیل اراضی کشاورزی به توسعه های غیرکشاورزی است. در نایس مالکیت اراضی به دو صورت

مترمربع، به امید تغییر در وضعیت مالی و صرفه جویی در سبد هزینه خانوار، نایس را برای سکونت در مدت زمانی کوتاه تری انتخاب نموده اند.

۳-۳-معیار مشاغل بخش کشاورزی و غیرکشاورزی

الف- فعالیت کشاورزی و باغداری: بر پایه اطلاعات آماری در دسترس، مهمترین ویژگی نظام امکانات و منابع و نیز تولید در فعالیتهای کشاورزی و باغداری نایس در آمار سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲، به شرح زیر است: کل اراضی زیر کشت محصولات زراعی و باغی در روستا بالغ بر ۳۱۴ هکتار است. مساحت اراضی زیر کشت محصولات زراعی و باغی این روستا بعد از روستاهای دوشان و خلیجیان در رتبه سوم دهستان حومه قرار می گیرد. بخش قابل توجهی از اراضی زراعی، اراضی دیم بوده است. مساحت اراضی زراعی آبی حدود ۱۹/۱ درصد کل مساحت اراضی زراعی روستا می باشد.

ب- فعالیت دامپروری: اطلاعات ارائه شده از سوی جهادکشاورزی حاکی از آن است که سرمایه دامی روستای نایس در سال ۱۳۸۲ متشکل از حدود ۵۲ رأس دام کوچک و ۱۰۳ رأس دام بزرگ بوده است که کلاً ۲۷ بهره بردار داشته است. در واقع نایس تا قبل از سال ۱۳۸۹ که تبدیل به شهر شده است. در بخش دامپروری نیز همچنان فعالیت داشته است.

جدول ۱۰. کاربری اراضی در منطقه مورد مطالعه از سال ۱۳۹۵-۱۳۸۵ (هکتار) بر اساس مدل کراس تب؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

طبقه	کاربری ساخته شده	کاربری باغ	کاربری زراعی	کاربری اراضی بایر	۱۳۸۵/کل کاربری ها
۱	۱۷۹,۶۴	۰	۰	۰	۱۷۹,۶۴
۲	۱,۱۷	۷۹,۰۲	۲,۹۷	۱۸,۵۴	۱۰۱,۷
۳	۵۸,۹۵	۸,۸۲	۶۷,۳۲	۷۹,۲	۲۱۴,۲۹
۴	۵۸,۲۳	۳۶	۷۸,۳۹	۶۹۴,۴۴	۸۶۷,۰۶
۱۳۹۵/کل کاربری ها	۲۹۷,۹۹	۱۲۳,۸۴	۱۴۸,۶۸	۷۹۲,۱۸	۱۳۶۲,۶۹

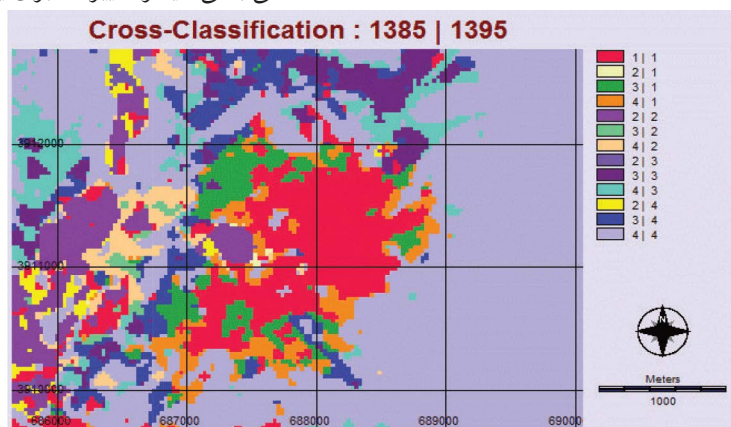
۳-۲-۱- طبقه بندی نظارت شده تصاویر ماهواره ای و تهیه نقشه کاربری اراضی

برای بررسی و تحلیل دقیق تغییرات روی داده در منطقه مورد مطالعه از مدل کراس تب استفاده شده است. در این مدل هم شناسایی پیکسل هایی که در بین دو تاریخ تصویربرداری تغییر یافته اند امکان پذیر شده و هم می توان ماهیت تغییرات کاربری اراضی را مشخص کرد.

۳-۲-۱- تغییر کاربری اراضی با کمک مدل کراس تب:

نتیجه بررسی مدل کراس تب نشان می دهد که ۱۱۸,۳۵ هکتار از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ به کاربری ساخت و ساز شده تغییر یافته است، از این مقدار ۵۸,۹۵ هکتار آن از اراضی زراعی، ۵۸,۲۳ هکتار از اراضی بایر و ۱,۱۷ هکتار از اراضی باغی نایسز تغییر کاربری یافته است. در فاصله ای

خصوصی و عمومی بوده است که اراضی خصوصی به شکل کشاورزی (اراضی زراعی آبی و دیم، باغ) و اراضی عمومی به صورت اراضی بایر و بیشه زار،... تقسیم می شود. تمامی محدوده ساخت و ساز شده در وضع موجود سال ۱۳۹۵ بر روی اراضی با مالکیت خصوصی بوده است، که توسط مالکین نایسز قطعه بندی و به فروش رسیده است. در این بخش برای نشان دادن میزان تغییر اراضی کشاورزی، از تصاویر ماهواره ای لندست منطقه مورد مطالعه استفاده شده و با استفاده از روش طبقه بندی نظارت شده به طبقه بندی کاربری اراضی پرداخته شده و سپس با استفاده از مدل کراس تب، میزان تغییرات و تبدیلات انواع کاربری ها مورد بررسی قرار گرفته است.

شکل ۴. تغییرات اراضی در ناحیه مورد مطالعه از سال ۱۳۸۵-۱۳۹۵ بر اساس مدل کراس تب؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

جدول ۱۱. تغییرات کاربری اراضی در منطقه مورد مطالعه از سال ۱۳۹۵-۱۳۷۰ (هکتار) بر اساس مدل کراس تب؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

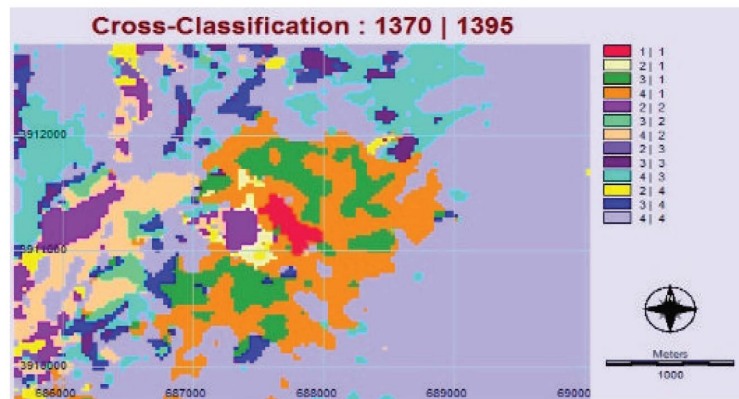
طبقه	کاربری ساخته شده	کاربری باغ	کاربری زراعی	کاربری اراضی بایر	۱۳۷۰/کل کاربری ها
۱	۱۰,۴۴	۰	۰	۰	۱۰,۴۴
۲	۸,۳۷	۴۵,۷۲	۳,۳۳	۱۶,۹۲	۷۴,۳۴
۳	۷۸,۵۷	۱۸,۷۲	۲۷,۲۷	۴۴,۶۴	۱۶۹,۲
۴	۱۶۴,۰۷	۷۶,۲۳	۱۲۳,۲۱	۷۴۵,۲	۱۱۰۸,۷۱
۱۳۹۵/کل کاربری ها	۲۵۹,۱۱	۱۴۰,۸۵	۱۵۳,۸۱	۸۰۸,۹۲	۱۳۶۲,۶۹

و حسن آباد که در دو دهستان آیدر و حومه قرار داشته اند، از مجموع دو دهستان جدا و به عنوان مجموعه نقاط شهری، شهر سنندج سرشماری شده اند. بنابراین می توان گفت در فاصله ۱۵ سال شهر سنندج بیشترین بروفکنی جمعیت خود را به سمت نقاط روستایی تبدیل شده به شهر (نقاط پیراشهری) داشته است. یعنی سرریز جمعیت از نواحی با کنترل ساخت و ساز به سمت نقاط روستایی فاقد ضوابط و مقررات کنترلی روانه می شود. نتایج بررسی نشان می دهد که حدود ۵۲ درصد از ساکنین نایسر محل سکونت قبلی خود را شهر سنندج ذکر کرده اند. همچنین ۹۰ درصد علت سکونت در نایسر توان تامین مسکن (ملکی یا استیجاری) در این مکان و تامین محل کسب و کار ذکر کرده اند. در واقع بیش از ۷۰ درصد ساکنین نایسر فقر و عدم استطاعت مالی در تامین مسکن و سایر هزینه های زندگی را علت اصلی انتخاب نایسر برای سکونت بیان داشته اند، چرا که تامین مسکن در هر دو شکل ملکی و یا استیجاری ارزان تر از شهر سنندج می باشد. همچنین باتوجه به اینکه بیش از ۵۰ درصد ساکنین فعلی نایسر محل سکونت قبلی خود را

۱۰ سال به یک نسبت نزدیک به هم از اراضی بایر و زراعی روستا به کاربری های مختلف مسکونی و سایر فعالیت های غیرکشاورزی تبدیل شده است. به مقدار کمتر از ۲ هکتار از اراضی باغی به کاربری غیرکشاورزی تبدیل شده است. طبق جدول ماتریسی ۱۵، ۲۴۸،۶۷ هکتار از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۵ به کاربری ساخت و ساز شده تغییر یافته است، از این مقدار ۷۸،۵۷ هکتار آن از اراضی زراعی، ۱۶۴،۰۷ هکتار از اراضی بایر و ۸،۳۷ هکتار از اراضی باغی نایسر تغییر کاربری یافته است.

نتیجه گیری و جمع بندی

یافته های تحلیلی نشان می دهد که در فاصله دهه سرشماری ۸۵-۱۳۷۵، جمعیت پذیری در دهستان حومه شهر سنندج و دهستان آیدر که روستاهای مانند حسن آباد، گریزه، ننه، گریزه، دوشان، آساوله، نایسر و... در حریم شهر سنندج واقع شده اند و فاصله آنها تا شهر سنندج حتی کمتر از ۵ کیلومتر بوده است. باتوجه به اینکه در سال ۱۳۹۰، جمعیتی در حدود ۵۷۶۸۳ نفر که در ۴ سکونتگاه ننه، نایسر، گریزه

شکل ۵. تغییرات کاربری اراضی در ناحیه مورد مطالعه از سال ۱۳۷۰-۱۳۹۵ مدل کراس تب؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

جدول ۱۲. روند تغییرات نایسر بر اساس اسناد، مصاحبه و برداشت میدانی

سال	جمعیت	نرخ رشد جمعیت	مساحت (هکتار)	پایه اقتصاد	عناصر اصلی و چشم انداز	منابع آب کشاورزی	راه دسترسی با شهر سنندج	عامل موثر در شکل گیری و گسترش نایسر			
								عوامل اقتصادی	عوامل اجتماعی	عوامل امنیتی	
قبل از انقلاب	۳۵۳	-	۳۹۷	بر پایه کشاورزی (زراعت، باغداری، دامداری)	در اطراف روستا اراضی باغی و بیشه‌زار و در درون بافت روستا رشته قنات که از کوه هانه ورانه به طول ۵ کیلومتر کشیده شده است. مسجد تاریخی امامزاده شیخ رشید (شیخ رش).	نزولات جوی - رشته قنات	راه مالرو در ضلع غربی روستا که به پل قشلاق راه داشت و از این طریق با شهر سنندج در ارتباط بود و در حدود ۶,۳ کیلومتر	وجود اراضی حاصلخیز - منابع آب - شیب مناسب زمین	مناسبات خویشاوندی	قرارگیری در موقعیت دامنه‌ای	
۱۳۵۷-۱۳۷۵	۹۳۸	۵۰,۲	۳۵۰۰	کشاورزی، صنعت، خدمات	ساخت و ساز در اراضی ضلع شرقی بافت مسکونی، ورود اولین موج مهاجرین (خانوارهای ورشکسته از منطقه سارال و خانواده‌های ورشکسته با سابقه سکونت در شهر سنندج، رشته قنات خشک شده،	حفر چاه و نزولات جوی	راه دسترسی در ضلع شرقی بافت از میان اراضی زراعی و باغی تا شهر سنندج ۴ کیلومتر	- کاهش ارزش تولیدی اراضی کشاورزی، قطعه، قطعه شدن اراضی، عبور شریان گاز شهری سنندج از میان اراضی نایسر. - تهیه طرح هادی روستایی برای نایسر	- شهرگرایی و تمایل به زندگی شهری، - افزایش تعاملات (جریان پول، کالا، مردم، سرمایه) با شهر سنندج - تهیه طرح هادی روستایی برای نایسر	- کشیده شدن راه لجنستیزی نظامی از میان اراضی زراعی نایسر - جنگ تحمیلی و پناه بردن مردم از شهر سنندج به نایسر	- ریش سفیدی + دهیاری + نظارت بنیاد مسکن بر ساخت و ساز
۱۳۷۵-۱۳۸۵	۱۲۴۸۰	۲۹,۵۴	۳۸۱۵	صنعت (ساختمان) و خدمات	پر کردن قنات و نوسازی مسجد تاریخی، از بین بردن آخرین اثرات سکونتگاه روستایی	رودخانه قشلاق	راه دسترسی با پوشش آسفالت، فاصله تا شهر سنندج کمتر از ۲ کیلومتر	- تورم و فقر شهری - افزایش قیمت اراضی و ساختمان در شهر سنندج، - توسعه شهرک صنعتی، در ضلع مقابل نایسر، - جمع‌آوری مشاغل کارگاهی و نیمه صنعتی (تعمیرات ماشین) در محلات عباس آباد، کانی کوزله...	- خاستگاه اجتماعی گروه‌های کم‌درآمد، طبقه‌بندی اجتماعی در محلات شهر، - دیدگاه نوسازی و تمایل به استفاده از وسایل و کالاهای تجملی	دهیاری + شورای روستا + نظارت بنیاد مسکن، راه و شهرسازی،	
۱۳۸۵-۱۳۹۰	۲۳۳۷۷	۱۷,۰۱		خدمات	شکل‌گیری سکونتگاه خودانگیخته و نابسامان	رودخانه قشلاق (تامین آب مورد نیاز اراضی سیفی کاری در حاشیه رودخانه)	راه دسترسی با پوشش آسفالت فاصله کمتر از یک کیلومتر	- بالا رفتن قیمت زمین و ساختمان در نایسر	- درخواست برای به رسمیت شناخته شدن درخواست خدمات زیربنایی و خدمات اجتماعی	ورود شهرداری به نایسر، پلیس ساختمان، وضع مقررات و هزینه عدم گرفتن پایان کار،	

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۱ تابستان ۱۳۹۷
No.51 Summer 2018

۳. برک پور، ناصر، اسدی، ایرج، بصیرت، میثم (۱۳۸۹)، گونه شناسی حریم و تجربیات جهانی برنامه ریزی و مدیریت آن، دو ماهنامه شهرنگار، شماره ۵۶-۵۷، ۱۷-۳۸.

۴. دانشپور، زهره (۱۳۸۵)، تحلیل نابرابری فضایی در محیط‌های پیراشهری، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۸

۵. دانشپور، سیدعبدالهادی، صرافی، مظفر، آشنایی، تکتم (۱۳۹۳)، تحولات پیراشهرنشینی در هاله کلان‌شهری تهران در دوره ۱۳۷۵-۱۳۸۵، خورشیدی به سوی توسعه ای سازنده یا گسترشی پراکنده؟، دو فصلنامه دانشکده هنر، شماره ۱۶، بهار و تابستان ۹۵، نامه معماری و شهرسازی.

۶. شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران (۱۳۹۳)، توانمندسازی اسکان غیررسمی ناحیه منفصل نایسر.

۷. طالب، م، (۱۳۷۵)، شیوه‌های سکونت‌گزینی و گونه‌های مسکن روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

۸. فرهنگ آبادی‌های شهرستان سنندج، ۱۳۷۵-۱۳۹۰.

۹. لینچ، کنت (۱۳۸۶)، روابط متقابل شهر و روستا در کشورهای در حال توسعه، ترجمه رضوانی، محمدرضا و شیخی، داوود، تهران: انتشارات پیام

۱۰. آمار سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲، شهرستان سنندج.

۱۱. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، نشریه سرشماری نفوس و مسکن استان کردستان.

۱۲. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، نشریه‌های سرشماری نفوس و مسکن استان کردستان.

۱۳. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، نشریه‌های سرشماری نفوس و مسکن استان کردستان

۱۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، جمعیت، نشریه سرشماری نفوس و مسکن استان کردستان.

۱۵. مهندسی مشاور تدبیرشهر (۱۳۸۹)، طرح تفصیلی شهر سنندج.

۱۶. مهندسین مشاور تدبیر شهر، (۱۳۹۱)، طرح تفصیلی شهر نایسر.

17. Buxtonn Michael, Alvarez, Amaya, Butt, Andrew, Farrell, Stephen, Danny O'Neill(c)(۲۰۰۸),

شهر سنندج اظهار داشته‌اند، می‌توان به این حکم دست یافت که مهاجرین نسل‌های گذشته نیز هنوز به دلیل فقر و شرایط نامتعادل اقتصادی، اجتماعی توانسته‌اند، موقعیت خود را به شرایط بهتر (که هدف آنها از مهاجرت بوده است، ارتقاء دهند. بنابراین علی‌رغم میل باطنی و تنها به دلیل نزدیک ماندن به شهر سنندج و امکان استفاده از مزایایی شهرنشینی نظیر بدست آوردن فرصت کسب درآمد بیشتر (برطبق نظریه تودارو) مجبور به حرکت به نواحی پیرامون می‌گردند. براساس محاسبه‌ی نرخ رشد مساحت اراضی کاربری ساخت و ساز شده در نایسر مشخص است که در فاصله ۸۵-۱۳۷۰، با نرخ رشد ۲۰٫۸۹ درصد از ۱٫۴۴ هکتار به ۱۷۹٫۶۴ هکتار افزایش یافته است و در فاصله‌ی ۹۵-۱۳۸۵، با افزایش مساحت ساخت و ساز شده به مقدار ۲۹۷٫۹۹ هکتار افزایش یافته است. که نرخ رشد در این دهه به ۵٫۱۹ درصد افزایش یافته است. در مجموع می‌توان گفت در فاصله دو دهه نایسر تحت تاثیر پدیده پیراشهرنشینی، ویژگی‌های جمعیتی، ارزش زمین و نظام تقسیم و بازتقسیم زمین، قطعه، قطعه شدن زمین کشاورزی و تغییر کاربری اراضی به ساخت‌وسازهای غالب مسکونی به سرعت در حال تغییر بوده است و می‌توان گفت از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و کالبدی به تدریج ویژگی‌های شهری را بدست آورده است، که مهاجرت و فقر شهری نیروی محرکه مهمی در این فرآیند است. می‌توان علت شکل‌گیری سکونتگاه‌های خودرو در نواحی پیراشهر سنندج را با وجود رابطه بین فقر شهری و ناکارآمدی بازارهای رسمی زمین و مسکن در پاسخگویی به نیاز مسکن این دهک‌ها در نظر گرفت، چرا که بر طبق نظریه معیشت پایدار چمبرز، برای دستیابی به توسعه پایدار، آنچه اهمیت دارد و باید در اولویت قرار بگیرد، معیشت مردم، به ویژه فقرا است. بنابراین، اولویت اول نه محیط زیست و بهره‌وری، بلکه تأمین معیشت فقرا با تأکید بر رفع نیازهای اساسی کوتاه مدت و امنیت آنان در بلندمدت است.

منابع و ماخذ

۱. باستیه، ژان، دزر، برنارد (۱۳۸۲)، ترجمه علی اشرفی، دانشگاه هنر.
۲. برک پور، ناصر و اسدی، ایرج (۱۳۹۰)، مدیریت و حکمروایی شهری، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه هنر.

- Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography, Volume ,۱۱ ۲۰۱۱ - Issue ۱.
20. Marshall, F., Waldman, L., MacGregor, H., Mehta, L. and Randhawa, P. (2009) On the Edge of Sustainability: Perspectives on Peri-urban Dynamics, STEPS Working Paper 35, Brighton: STEPS Centre.
21. Webster, Douglas(2002); On the Edge: Shaping the Future of Peri-urban East Asia, Asia/Pacific Research Center, Stanford University, <http://APARC.stanford.edu>
- Planning Sustainable Futures for Melbourne's Peri-urban Region is a collaborative research project by researchers from the School of Global Studies Social Science and Planning, RMIT University, and consultants.
18. Fazal, Shahab (۲۰۱۳), Land Use Dynamics in a Developing Economy: Regional Perspectives from India, Springer.
19. Ingo Zasada, Christian Fertner, Annette Piorr & Thomas Sick Nielsen,(۲۰۱۳), Peri-urbanisation and multifunctional adaptation of agriculture around Copenhagen, Pages ۷۲-۵۹,

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۱ تابستان ۱۳۹۷
No.51 Summer 2018